

mainom Rollandom, Barbussom a mnohými inými bojovníkmi za skutočný pokrok. Pritom však stále pokladá buržoáznu demokraciu za akýsi ideál; neváha síce vyhlásiť kapitalistické vykorisťovanie za príčinu biedy, kríz a vojny, no nazdáva sa, že náprava je možná miernou cestou, výchovou alebo zákrokom štátu a nie odstránením súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov revolúciou. No už roku 1949 jasne vyhlasuje, že jediným prostriedkom, ako odstrániť všetko utláčanie, je vytvorenie socialistickej spoločnosti. V nej videl aj záchranu proti všetkým vojnám — a proti vojne bojoval ozaj celý život až do svojej smrti. V posledných rokoch celkom jasne vystúpil proti komisii pre skúmanie neamerickej činnosti, proti zavraždeniu manželov Rosenbergovcov a proti využitiu nukleárnej energie na vojnové účely. Treba to tým viac oceniť, že k takýmto prejavom sa odvážil v Spojených štátoch amerických, kde žil od svojho vypudenia z nacistického Nemecka.

Aj keď Einstein vo svojom filozofickom vývine nedošiel až k dôslednému materializmu a aj keď vo vývine svojich spoločenských náhľadov nedospel až k poslednému a najdôslednejšiemu kroku a nespojil svoje úsilie o lepší, spravodlivejší život priamo s bojom americkej komunistickej strany, jednak len musíme na Einsteina spomínať nielen ako na veľkého a slávneho fyzika, no aj ako na človeka pokrokového, ako na verného spolubojovníka tábora mieru a pokroku. Jeho meno bude mať vždy čestné miesto aj v dejinách boja za lepšie poznanie sveta aj v dejinách boja za spravodlivú ľudskú spoločnosť.

Stanislav Felber

O NIEKTORÝCH NEDOSTATKOCH V RIEŠENÍ ZÁKLADNÝCH OTÁZOK VÝVINOVEJ PSYCHOLÓGIE

V poslednom čase sme svedkami rozsiahlej diskusie o základných otázkach psychológie, ktorá už niekoľko rokov intenzívne prebieha najmä medzi sovietskymi psychológmi. Jej doterajší priebeh má popri svojich úspechoch aj ten nedostatok, že sa v nej doteraz nevenovala náležitá pozornosť základným otázkam vývinovej psychológie. Príčinu toho možno hádam pripísať tomu, že mnohým psychológom nie je dostatočne jasný vzťah medzi všeobecnou a vývinovou psychológiou. Chybné sa myslí, že vývinová psychológia je jedným odvetvím všeobecnej psychológie, práve tak ako pedagogická psychológia, psychológia práce a pod. Tento nesprávny názor už svojho času kritizoval u nás J. Linhart (*Vliv prostředí a výchovy na duševní vývoj dítěte*, Praha 1950, 15) ako obchádzanie dialektického vývinového princípu. Aj spomínaný nedostatok diskusie o základných otázkach psychológie poukazuje na to, že vývinový princíp doteraz ešte neprenikol do hĺbky psychologickéj problematiky. Vychádzajúc z toho chceme v tejto práci upozorniť na niektoré chyby v súčasnom podávaní poznatkov vývinovej psychológie, ktoré protirečia dialektickým princípom.

*

Zo stanoviska dialektiky treba mať výhrady predovšetkým proti bežnému ponímaniu samého vývinu (ontogenézy), a to ako v psychológii, tak aj v biológii.

Mohlo by sa zdať, že po dôslednom zvládnutí filozofie dialektického materializmu bude psychológom i biológom ponímanie vývinu iba otázkou slovnej formulácie. Skutočnosť však ukazuje, že to tak nie je. V našej najnovšej učebnici detského

lekárstva (Houštek — Kubát, *Základy dětského lékařství*, Praha 1953) môžeme napr. čítať: „V biológii sa *rastom* rozumie pribúdanie masy jednotlivých orgánov i organizmu ako celku. Ide teda pri raste o zmenu kvantitatívnu. Od rastu sa odlišuje *vývoj*, ktorý sa prejavuje zmenou kvalitatívnou, dosiahnutím ďalšieho určitého vývojového štádia“ (str. 35). Podobne píše aj sovietsky psychológ I. A. Ariamov (*Osobnosti detského vrozasta*, Moskva 1953, str. 7): „Slovom rast sa označuje kvantitatívne zväčšenie rozmerov tela ako výsledok rozmnoženia buniek... Pojem vývoj je oveľa zložitejší. Zahrnuje v sebe premenu jednej formy v druhú, diferenciáciu buniek a tkanív, teda zmeny ich zloženia a funkcií. Toto všetko sú zmeny kvalitatívneho charakteru.“ Takéto ponímanie vývinu nerobí dialektickým ani ďalšie rozvážanie autora, v ktorom Ariamov píše, že napriek tomu, že rast a vývoj sú rôzne pojmy, nemožno rozdeľovať vývin na obdobie rastu a obdobie vývoja, pretože sú spolu tesno späté.

Uvedené názory sú prežitkom buržoáznej biológie a psychológie, pre ktoré bolo takéto delenie typické. Zvážajú k záveru, akoby rast a vývoj boli dva rozličné procesy, síce tesno späté, ale predsa dva, pretože jeden navodzuje zmeny kvantitatívne a druhý kvalitatívne. Filozoficky povedané, stavia sa tu proti sebe kvantitatívna a kvalitatívna stránka vyvíjajúceho sa organizmu, a to tak, že niet medzi nimi kauzálnu súvislosť. Toto nesprávne ponímanie, protirečiacie dialektickej poučke o vzniku nových kvalít, potvrdenej nespočetnými dôkazmi vo všetkých vedných disciplínach, vyvracia i bežné pozorovanie. Rast nielenže ide spolu s vývojom, ale aj navodzuje vývoj, čo v trocha inom zmysle vyjadruje epigenetický zákon vývinu — koľko je času, toľko je aj vývinu. V skutočnosti teda existuje len vývin ako jeden celistvý proces, ktorý má svoju kvantitatívnu a svoju kvalitatívnu stránku. Jedna bez druhej nejestvuje. Rast je vždy aj vývojom, a naopak. Práve tak je nesprávne tvrdiť, že vývin prináša na jednej strane zmeny kvantitatívne a na druhej zmeny kvalitatívne. V skutočnosti sa vývin prejavuje zmenami, ktoré majú svoju kvantitatívnu a kvalitatívnu stránku.

V súvislosti s uvedeným je nevyhnutné aj ujasnenie základných termínov, a to pojmov vývin a vývoj, v používaní ktorých niet dosiaľ jednoty. Keďže v marxistických prácach sa v najširších súvislostiach používa pojem vývin, napr. vývin zeme, vývin ľudskej spoločnosti, sme za to, aby sa aj v psychológii a biológii používal pojem vývin na vyjadrenie najvšeobecnejších javov ontogenézy, kým pojem vývoj na vyjadrenie vývinových procesov jednotlivých oblastí. Povieme teda vývin dojčča alebo vývin dieťaťa predškolského veku, ale vývoj mozgu, vývoj vnímania.

Pokiaľ ide o používanie pojmu rast, chceme tu zdôrazniť, že pojem rast vždy musí mať pri sebe určujúci predmet, ako napr. rast váhy, výšky tela a pod., čo jasne ukazuje, že ide o vyjadrenie kvantitatívnej stránky vývinových prínosov.

*

Pre vývin psychológie počnúc Platónom až do pol. 19. storočia je typickým oddeľovanie psychických javov od stránky telesnej. Zhruba povedané, všetky názory na psychično človeka, na jeho vývin v priebehu uvedeného obdobia vyúsťovali v idealistickú koncepciu. Zriedkavé pokusy o materialistické ponímanie psychických javov neprekročili hranicu vulgárneho a mechanistického materializmu. Až novoveké objavy prírodných vied, z ktorých sa zrodil dialektický materializmus, podnietili aj nové vysvetľovanie psychična. Z celej tejto histórie treba tu zdôrazniť hlavne toto: bola to predovšetkým dialektická metóda, ktorá súc navodená objavmi ostatných vied

rodila sa aj v rámci skúmania psychična človeka a ktorá neskoršie umožnila monisticko-materialistické vysvetľovanie vtedajších „záhad duše“. Dialektický princíp súvislosti, potvrdený nespočetnými vedeckými poznatkami 19. storočia, musel nakoniec viesť pri skúmaní psychična k uznaniu jednej, a to hmotnej skutočnosti.

Z povedaného pre ontogenézu dieťaťa vyplýva, že aj vo vývine dieťaťa ide o jednu, hmotnú vyvíjajúcu sa skutočnosť. Vývin nemožno deliť na telesný a duševný, ako to robia buržoázni skúmatelia a ako sa to, žiaľ, ešte aj u nás píše. Ak sme na patričnom mieste zdôraznili, že niet v skutočnosti rastu a vývinu ako dvoch samostatných procesov, tu treba oveľa dôraznejšie vyzdvihnúť, že v zmysle dialektického princípu súvislosti a hmotnosti všetkého diania niet v skutočnosti telesného a duševného vývinu, že pojmy telesný a duševný vývin vôbec nezodpovedajú skutočnosti. Existuje len vývin, ktorý môžeme skúmať napr. po stránke anatomickej, fyziologickej, histologickej, ako aj psychologičkej. Dnes už nikoho nenapadne vidieť napríklad v ontogenéze samostatnú anatomickú alebo fyziologickú zložku. Zato však v dôsledku dlhej tradície, húževnato sa udržiavajúcej v širokých kruhoch, ba i na odborných miestach, panuje nesprávny názor, podľa ktorého sa rozdeľujú a stavajú proti sebe pojmy telesný a duševný vývin. Ako argument sa na to používa zúžený fakt, že pri psychičkej stránke ide o celkom inú oblasť, pre ktorú platí iná zákonitosť, vyššia. Proti tomu, že pre psychičkú stránku platí iná zákonitosť, nemožno namietat nič, avšak pravda je taká, že tejto formulácii chýba jedno slovíčko, ktoré podstatne mení celý jej význam: psychičká stránka vývinu sa totiž riadi aj inými zákonitosťami, ako sú zákonitosti fyziologičké, histologičké a pod. To teda znamená, že táto relatívne samostatná stránka vývinu sa okrem biologičkých zákonitostí ešte okrem toho riadi zákonitosťami spoločenskými. Ak sa napr. 2,5 ročného chlapčeka spýtame, aby nám povedal, čo všetko videl na včerajšej, ináč veľmi pestrej prechádzke, možno si spomenie na jeden, dva detaily a tým je jeho odpoveď vyčerpaná. K podstatnému zlepšeniu odpovede nedôjde ani pri použití i tých najlepších výchovných opatrení. Platí tu, t. j. v psychičkej stránke, naplno biologičký zákon o funkčnej nevyvinutosti mozgu. Týmto argumentom teda nemožno udržat psychičkú stránku ako celkom inú oblasť vývinu dieťaťa.

Nesprávne používanie pojmu telesný a duševný vývin (telesná a duševná ontogenéza) aj v marxistickej psychológii vyplýva z nedostatočnej pozornosti k terminologickej stránke základných otázok psychológie. Od buržoáznych psychológov, ktorí „zistujú“ alebo chcú vidieť „duševnú sféru“ ako samostatnú, prebrali sa termíny, ktorým sa síce dal iný obsah, ale ktoré, ako sa už povedalo, odporujú skutočnosti. Nové poňatie si vyžaduje aj nové formulovanie. Používanie nesprávnych pojmov duševný a telesný vývin dieťaťa zvädza k oddeľovaniu toho, čo je v skutočnosti bezprostredne späté. Správne je zatiaľ používat termín duševná a telesná stránka vývinu, čo plne zodpovedá danej skutočnosti.

*

Keď vezmeme do rúk viacero buržoáznych prác o ontogenéze dieťaťa, zisťujeme v nich zhruba toľko rozličných periodizácií, koľko je aj autorov. Žiaľ, v tomto smere nateraz niet jednotnosti ani v marxistických prácach o ontogenéze dieťaťa. Túto nejednotnosť zapričiňujú predovšetkým rozličné kritériá pre telesnú a duševnú stránku vývinu a potom rôzne kritériá v rámci týchto stránok u jednotlivých autorov.

Ukázali sme už, že nedialektické a teda nevedecké je ponímat duševnú a telesnú stránku vývinu ako samostatnú oblasť. Z toho vyplýva, že je práve tak chybné určo-

vať iné kritériá pre telesnú a iné pre duševnú stránku vývinu, keďže ani jedna z nich sa nevyvíja samostatne a teda nemôže mať rozličné vývinové štádiá. Základnou chybou pri používaní rôznych kritérií na určovanie vývinových štádií je nepochopenie podstatných a nepodstatných vývinových prínosov. Švajčiarsky lekár a psychológ Stirniman napr. pokladá odpadnutie zvyškov pupočnej šnúry novorodenca za medzník medzi štádiom novorodeneckým a dojčenským. Ak uvážime, aký je rozdiel medzi dieťaťom, ktoré má ešte zvyšky pupočnej šnúry a medzi dieťaťom, ktoré ich nemá, zisťujeme hádam iba ten rozdiel, že dieťa, ktorému už „odpadol pupok“, ako sa zvykne hovoriť, môže sa už kúpať, zatiaľ čo pred tým sa deti ešte nekúpu. Táto zmena je však tak málo významná, že nijako nemôže tvoriť vývinový medzník, deliaci vývin dieťaťa na dve kvalitatívne odlišné obdobia, t. j. obdobie novorodenecké a dojčenské.

Treba zdôrazniť, že správna je iba taká periodizácia, v štádiách ktorej je celkové správanie sa dieťaťa odlišné po stránke kvalitatívnej. A kritériom takejto periodizácie nemôže byť nič iné ako dosiahnutý stupeň vývinu nervovej sústavy, mozgu, resp. podstatný vývinový prínos v jej činnosti. Na základe tohto kritéria stanú sa niektoré vývinové medzníky a s nimi i vývinové obdobia, ktoré možno nájsť v prácach buržoáznych skúmateľov, celkom neopodstatnenými.

Prvým takýmto vývinovým prínosom v ontogenéze dieťaťa je sám počiatok vzniku a vývoja nervovej sústavy v ľudskom zárodku. Sme oprávnení tvrdiť, že fétus je od embrya odlišný nielen po kvantitatívnej, ale aj po kvalitatívnej stránke, pretože vývoj nervovej sústavy predstavuje vývoj samostatného riadiaceho orgánu všetkých procesov v organizme. Aj keď má činnosť nervovej sústavy vo fetálnom štádiu malé pole pôsobnosti, predsa jej existencia prináša do vývinu niečo podstatne nové. O fungovaní nervovej sústavy sa môžeme presvedčiť aj pomocou našich zmyslov v tzv. fetálnych pohyboch začínajúcich sa okolo 5. mesiaca.

Druhým podstatným vývinovým prínosom ontogenézy dieťaťa je pôrod. V lekárskych kruhoch sa pokladal za samostatné štádium, začínajúce sa prvými pôrodnými bolesťami rodičky a končiace sa prestrihnutím pupočnej šnúry, spájajúcej dieťa s matkou. Už aj preto, že celý pôrodný proces obmedzený uvedenými „medzníkmi“ trvá niekoľko hodín, nemožno ho pokladať za vývinové štádium. Pôrod je však veľmi markantným vývinovým prínosom. Kým vznik a počiatkové jednoduché fungovanie nervovej sústavy predstavuje prvý krok v zmysle osamostatnenia sa organizmu, pôrod znamená osamostatnenie v celom rade životných funkcií. Nové prostredie, do ktorého sa dieťa pôrodom dostalo, nevyhnutne si vyžaduje aktualizovanie tých funkcií (základných reflexov), ktoré sú nevyhnutne potrebné pre zachovanie jeho primitívnej existencie. Aj keď sú reflexné činnosti fylogeneticky dispozične dané, predsa pre aktualizáciu potrebujú podnety z prostredia. Takto sa u novorodenca ponajprv aktualizuje komplex dýchacích reflexov, potom komplex vyživovacích reflexov a postupne ostatné. Kvalitatívnu odlišnosť v celkovom správaní sa vyvíjajúceho sa jedinca hádam netreba zvlášť zdôrazňovať.

Tretím podstatným vývinovým prínosom je vznik podmienených reflexov. V buržoáznej psychológii bolo okolo medzníka, ukončujúceho obdobie novorodenca a začínajúceho obdobie dojčaťa, veľa nejasného. Spomínali sme už jedno z nesprávnych kritérií a nebude od veci, keď sa zmienime o inom veľmi rozšírenom, ale taktiež chybnom kritériu, o tzv. zotavení z pôrodu. K tomuto „zotaveniu“ sa došlo tak, že pôrod sa z hľadiska dieťaťa prirovnáva k operácii vyvolávajúcej ťažký stav dieťaťa, z ktorého sa jeho málo odolný organizmus dostáva až po niekoľkých týždňoch. Je faktom, že pôrod je pre dieťa vážnym narušením pokojného intrauterin-

ného vývinu, a teda rozhodne má vplyv na prvé dni života dieťaťa, avšak zotavenie, ktoré údajne trvá približne dva týždne, nie je nijakým vývinovým prínosom a teda buržoázni psychológovia ho neprávom pokladajú za vývinový medzník. Podstatným vývinovým prínosom v tomto období je vytváranie podmienených reflexov, svedčiacich o tom, že vzťahy organizmu s prostredím postúpili do vyšších, zložitejších foriem. Tento vývinový prínos znamená na jednej strane ďalší krok k osamostatneniu sa organizmu, na druhej strane zas treba v ňom vidieť a využiť možnosti cieľavedomého vypracovávanía nových, organizmu prospešných podmienených spojov v rámci výchovných zásahov. Kvalitatívnu odlišnosť celkového správania sa v tomto vývinovom období určuje okrem uvedeného aj počiatok elementárnych sociálnych reakcií, z ktorých prvou je úsmev.

Jedným z najefektnejších vývinových prínosov ontogenézy dieťaťa je vznik druhej signálnej sústavy v činnosti nervovej sústavy, t. j. vznik reči a abstraktného myslenia. Tento podstatný vývinový prínos je kvalitatívnym dovŕšením všetkých predchádzajúcich prínosov a je aktualizovaním fylogeneticky daných dispozícií v slovene spoločenským prostredím. Vznik reči zvykne sa v buržoáznych, ako aj v našich prácach uvádzať spolu s chôdzou ako kritérium pre oddelenie dvoch vývinových štádií. Aj keď je vznik chôdze na dvoch končatinách typicky ľudskou črtou, časove spadajúcou približne do jedného veku so vznikom druhej signálnej sústavy, predsa ju nemožno pojať do kritérií pre vekovú periodizáciu, a to z dvoch dôvodov: Po prvé, už bežné pozorovanie nás privedie k trom faktom, t. j. k anticipácii chôdze pred rečou, čo je najčastejším zjavom, ku koincidencii vzniku chôdze a reči a nakoniec k anticipácii reči pred chôdzou, z ktorých vyplýva iba nepriama súvislosť medzi oboma javmi. Po druhé, možno uviesť prípady detí, ktorých pohybové funkcie boli v dôsledku ochorenia dočasne i trvalo vyradené z činnosti. Aj keď v ich vývine možno nájsť stopy tohto vážneho defektu, predsa aj u nich vznikla druhá signálna sústava, t. j. naučili sa reči a zvládli abstraktné myslenie. Chôdza teda nie je takým vývinovým prínosom, ktorý by rozhraničoval od seba dve vývinové obdobia kvalitatívne odlišné. Ním je jedine vznik druhej signálnej sústavy, ktorej existencia a ďalší vývoj je podmienkou ontogenetického „poľudštenia“ vyvíjajúceho sa jedinca. Nazdáваме sa, že o kvalitatívnej odlišnosti v celkovom správaní sa hovoriaceho a mysliačeho dieťaťa v porovnaní s dieťaťom predchádzajúceho štádia netreba zvlášť hovoriť, pretože je celkom evidentná.

Ako ďalší vývinový medzník, rozdeľujúci obdobie predškolského veku na mladší a starší predškolský vek, v buržoáznej psychológii sa uvádza vznik sebauvedomenia. Keď pátrame po dôkazoch tohto zistenia, vidíme, že vyúsťuje v hrubé analogizovanie, z ktorého sa nezodpovedne vyvodzuje objavujúce sa sebauvedomenie dieťaťa. Žiaľ, doteraz vo vedeckej psychológii niet faktov riešiacich veľmi zložitý jav — vznik sebauvedomenia v ontogenetickom vývine dieťaťa. V mnohých sovietskych prácach sa konštatuje a kritizuje neuspokojujúci úzky profil skúmania dieťaťa, ktorého dôsledkom je napr. veľké vedecko-výskumné zanedbávanie obdobia predškolského veku. Napriek nedostatku priamych vedeckých poznatkov vyslovujeme tu hypotézu, že vznik sebauvedomenia v ontogenéze treba dať do priamej súvislosti so vznikom druhej signálnej sústavy. Skúmanie toho je však zatiaľ metodicky veľmi obťažné, avšak niet pochyb, že raz aj v tejto nateraz najzložitejšej otázke ontogenézy dieťaťa padne jasné slovo.

Obdobne je to aj s ďalším vývinovým medzníkom, ktorý prináša vstup dieťaťa do školy. Ani tu nateraz nemáme žiaduce poznatky o nejakých podstatných vývinových prínosoch v činnosti nervovej sústavy. Zato však na základe zmien v myslení

a v správaní sa detí školského veku, ako aj opierajúc sa o niekoľko málo výskumov vyslovuje sa predpoklad, že v tomto období dochádza k podstatným zmenám vo vzťahu prvej a druhej signálnej sústavy. Aj tu záleží na budúcnosti, resp. na podrobných výskumoch, ako zodpovedia tento zložitý problém.

Posledným podstatným vývinovým prínosom v ontogenéze dieťaťa je aktualizovanie činnosti pohlavných žliaz, tzv. pohlavné dospievanie. Dnes je už bezpečne dokázané, že aj tento vývinový prínos nastáva v dôsledku určitého stupňa ontogenetického vývoja nervovej sústavy ako biologická danosť vytvorivšia sa v priebehu dlhého fylogenetického vývinu. V pohlavnom dospievaní ide o aktualizovanie tak pevných reflexov, že prostredie či už prírodné alebo kultúrne má v rámci ontogenetického vývinu iba funkciu urýchlenia alebo spomalenia v objavení sa týchto nových životných funkcií. Kvalitatívna svojráznosť tohto obdobia má svoje markantné znaky v telesnej i duševnej stránke, ktoré sú všeobecne známe.

Zastavili sme sa trocha dlhšie pri periodizácii vývinu dieťaťa, pretože doterajšia periodizácia má veľa nedostatkov. Nejasnosť v otázke kritérií, resp. podstatných vývinových prínosov je dôsledkom nejasnosti v otázke kvalitatívneho charakteru vývinového procesu.

Doterajšie rozpracovávanie vývinových štádií má však aj iné nedostatky. Periodizácia ontogenézy dieťaťa dnešnou prevládajúcou formou, že vývin možno deliť na obdobie dojčenské, ktoré trvá od narodenia do 1. roku, na obdobie mladšieho predškolského veku, ktoré trvá od 1. do 3. roku atď. je hrubým vulgarizovaním. Ontogenéza dieťaťa je v skutočnosti plynulý proces, v ktorom sa nové kvality rodia formou zvratu, takže ani jeden zo spomínaných vývinových prínosov nemožno časovo všeobecne ani jednotlivo pripísať určitému veku. Vznik podmienených reflexov v jednotlivých analyzátoroch spadá do obdobia od druhej polovice prvého mesiaca do pol roka. Nemôže byť preto správne pokladať vznik prvých podmienených reflexov, t. j. podmienených reflexov potravných na komplexné podnety, objavujúcich sa v druhej polovici 1. mesiaca, za medzník, ktorým sa dieťa dostáva do kvalitatívne nového vývinového obdobia. (Pre jednu lastovičku ešte jar nebýva.) V pojme medzník je obsiahnutá len jedinečnosť určitých vývinových prínosov, nie však ich skutočná komplexnosť a táto vlastnosť tvorí kvalitatívnu odlišnosť toho-ktorého obdobia. Prvé slová, ktoré dieťa ovláda, ešte neznamenajú, že už nastal prechod z dojčenského štádia do štádia predškolského veku. Tento nastal až vtedy, keď dieťa používa reč ako nový spôsob správania sa voči okolitému prostrediu. Až vtedy sa skutočne odlišuje od dieťaťa nižšieho vývinového štádia. Pojem medzník v našej koncepcii vývinu teda nevystihuje celú skutočnosť, a nazdávame sa, že vo vedeckých disciplínach o ontogenéze dieťaťa sa možno obísť aj bez neho. To, čo pojem medzník nedostatočne zobrazuje, vyjadruje nám v celej svojej šírke pojem podstatný vývinový prínos. A tak namiesto nezodpovedného hrubého delenia vývinu na zdánlivo presné časové úseky treba postaviť tézu, že ontogenéza je proces, v ktorom sa z ľudského zárodok kvalitatívnymi prechodmi stáva dospelý človek. Inakšie povedané, ontogenetický vývin dieťaťa je štádiálny proces, v ktorom vyššie štádium, určené kritériom stupňa vývinu nervovej sústavy, je kvalitatívne odlišné od štádia nižšieho čo do celkového spôsobu správania sa.

Počet štádií pritom nemožno určovať spoza zeleného stola, ako sa to napr. robí s delením školského veku na mladší a starší školský vek. Ak vychádzame z toho, že dieťa v jednotlivých štádiách je po kvalitatívnej stránke iné, je namieste zatiaľ predpokladať, že je v ontogenetickom vývine iba týchto 7 štádií: embryonálne, fetálne, novorodenecké, dojčenské, štádium predškolského veku, štádium školského

veku a štádiom pohlavného dospievania. Pokiaľ ide o ich časové vymedzenie, možno vo všeobecnosti povedať, že je namieste určovať iba dolné hranice vývinových prínosov a nie počiatok a koniec jednotlivých štádií. Tak embryonálne štádium počína oplodením ovula, čo znamená prvý kvalitatívny prechod. Pre toto štádium je podstatným rozmnožovanie buniek, čím vznikajú jednotlivé tkanivá. Počnúc 3. intrauterinným mesiacom začína vznikať nervové tkanivo, teda morfológické stváranie nervovej sústavy, čo je podstatné pre fetálne štádium vývinu. To ale neznamená, ako sme na to upozornili, že už v 3. intrauterinnom mesiaci nastáva prechod zo štádia embryonálneho do fetálneho. Výnimočné postavenie v porovnaní s ostatnými štádiami má štádium novorodenecké. Na rozdiel od ostatných dochádza sa k nemu nie zvratom, ale dialektickým skokom, ktorý predstavuje pôrod. Podstatným je tu aktualizovanie základných reflexov, nevyhnutných pre životnú existenciu. Počnúc druhou polovicou 1. mesiaca postnatálneho vývinu, začínajú sa objavovať prvé podmienené reflexy, čo v celej svojej šírke dáva nový, kvalitatívny charakter celkového správania sa dieťaťa dojčenského obdobia. Aj keď ovládanie prvých slov dieťaťom spadá do veku okolo prvého roku, skutočný prechod do štádia predškolského veku je hodne neskorší, ako sme na to v predchádzajúcom už poukázali. Podobne ani vstup do školy (u nás v 6. roku) nespôsobuje hneď podstatné zmeny, ktorými by sa malo odlišovať obdobie predškolského veku. Aj tento prechod nastáva v priebehu niekoľko rokov. Podľa najnovších výskumov zisťuje sa počiatok pohlavného dospievania v našich krajinách u dievčat v 11. roku, u chlapcov v 12. roku. Práve tak aj tu platí, že prvá menštruácia a ejakulácia neznamenajú, že už nastala puberta vo vlastnom zmysle, prechod z predchádzajúceho obdobia do predposledného vývinového štádia, po ukončení ktorého sa stáva z vyvíjajúceho sa dieťaťa dospelý človek.

Z povedaného vyplýva, že ontogenéza dieťaťa je taký plynulý proces, ktorý v skutočnosti nie je rozhraničený na jednotlivé štádiá. Prechod z nižšieho štádia do vyššieho je rad zmien, ktoré dávajú celkovému správaniu vyvíjajúceho sa jedinca nový kvalitatívny charakter až vtedy, keď dosiahnu určitú kvantitatívnu. Aj v ontogenéze dieťaťa plne platí 3. dialektický zákon o premene kvantity v kvalitu.

*

Záverom vyhlasujeme, že plne stojíme za tým, čo sme v doterajšom podávaní základných otázok vývinovej psychológie kritizovali, a nové názory, ktoré sme postavili proti kritizovaným názorom, majú charakter diskusného príspevku. Sme si plne vedomí, že jasnosť do riešenia základných otázok vývinovej psychológie prinesie až ďalšie rozpracovanie uvedených otázok inými autormi.

Damián Kováč